

דוק של זיו

ינמה יסורים

קריאה מוארת בשיר של המשוררת זלדה

חֲדָרָה שֶׁל אִמִּי הוּאֵר / זלדה

ולא בית, שהוא טעון יותר) שבה גרים זלדה ובעלה, וכפי הנראה גם אמה של זלדה (האם היא חיה כעת, או אולי רק השראתה נוכחת?), לא קורה, לכאורה, דבר: "בכל הדירה דממה". אך זלדה פורשת לפנינו תנועות תנועות של התרחשויות קטנות, פנימיות, המאירות את הבוקר המתואר.

בפתיחת השיר (ונניח לרגע לכותרת) כבר מרוממת זלדה את המציאות ליופי מטאפיזי ומעמיקה מבט בנוף החיצוני אל הנוף הפנימי – הרי אנו מבינים שאותו סיד חיוור שזהותו נותרת עלומה, לא באמת השתמש בחומרים הפיזטיים-עדינים שבהם בחרה זלדה. בכל אחד מן החומרים הללו יש מן השווה, אך כל אחד גם מוסיף על חברו: הצד השווה שביניהם הוא בהירות, רוח ועדינות. הוורד הדק-שבדק נותן לנו כמעט לחוש במישוש-היד את דוק העלה, הזיו של ניצת התפוח מוסיף לנו אור רוחני

ואולי גם ריחני. חיוך העולל מרהיב עלינו חיות ותום והמשכיות. וכל מה שפירשתי כאן הוא אפשרי בלבד; שערים לאפשרויות אחרות נפתחים כל-העת. בפתיחה שכזו ברור לקורא כי יש בכל דבר משהו שהוא מעבר לו, למעלה ממנו. בשלב זה מתחיל להיווצר דיאלוג עם כותרת השיר, ועתה, לא רק אותו החדר המדובר הוא, אלא גם משהו שנפשו של הקורא. בהמשך, במלאכת-מחשבת של יצירת תנועה

אִט־אִט
נִפְתַּחַת הַדֹּלֶת
לְחֻלְבֵּי, לְלֶחֶם, לְנִירוֹת,
לְמִסִּים, לְאַנְרֹת.
יּוֹם שֶׁשִׁי הוּא יִזְמָה שֶׁל עֵץ צוֹחֶקֶת קְרוּעָה בַּפוּךְ,
יּוֹמֵנו שֶׁל הַסֶּה הַעֲצוּב.
יּוֹם שֶׁשִׁי הוּא יִזְמָה שֶׁל הַעֲנָיִים.
כֶּךְ עוֹבְרִים הַיָּמִים,
כֶּךְ שָׁנִים עוֹבְרוֹת.
דֹּק שֶׁל זִיו יִכְסֶה יִסּוּרִים, אֲזִלֶּת־יָד,
מְשֻׁנֵּת.
כֶּךְ עוֹבְרִים הַיָּמִים וְהַחַיִּים הַחֹמִים
שׁוֹפְעִים תְּשׁוּקוֹת, נִצְנִים, תִּיעוּקוֹת, יָמִים רִיעָרוֹת,
אֲזִלִּים בְּלֹאס מְאִיבְרִי, נִגְרִים כְּדָם.
כְּשֶׁאֲמוֹת –
יִפְרֵם אֱלֹהִים רִקְמָתִי
חַיִּט־חֹט,
וְהִימָה יִשְׁלִיךְ צְבָעִי
אֶל מַחְסְנֵי שֶׁבֶת־הוֹם.
וְאִילֵי יִהְפְּכֶם לְפָרַח וְאִילֵי יִהְפְּכֶם לְפָרֶפֶר
כִּהְיֶה־לִילִי־רֶךְ, כִּהְיֶה־לִילִי־חַי.

זלדה מישקובסקי (לבית שניאורסון) מסמנת עבורנו עקבות של אור בתוך חיי היום-יום שלה, עקבות היכולים להקביל לחיי היום-יום של רבים מאתנו. את יכולתה של זלדה לצאת למסע נפשי מרתק דווקא מתוך התבוננות בחוויית "השגרה" אבקש להראות בקריאה בשיר שלפנינו. במבט-על אנו רואים "סתם יום של חול": בדירה הקטנה (שימו לב: דירה, שהיא ארעית,

הסיד החור מגו בסיד הלח וירד דק שבדק. זיו של ניצת התפוח, חיוך של עולל. אשכולות כסף שם וכתרי פליו חקוקים בסמטות הירשה, מנצנצים על גבי השירה. לשקפים בראי עגל. (פרדסי אהבה מדור לדור ועסרות היחוס והדמעות.) ועל השלחן – במעשיות חסידים, בספורי הוהב, (שהרב זיון לקט, אסף.) מעלעל אט-אט רוח הרים ומערבב טפי שלג בנוף שרב. אמי מתפללת – על ראשה משבצות משי. החדר הגדול, הפנימי, אפל כמערת רבי שמעון בר יוחאי. בו שתיקה של ים – שבת בו, מעין העולם הבא. בכל הדירה דממה. בעלי הלך לפשרד. אמי בהיכל תפלותיה. אני במסכת. ובכפח עולה על גודותיו גרנים קעין הדם. בחצר המרצפת ליד הצמחים פוסעת חתול כבצלת-אחזה מן הודר הילן.

מעטים הם היוצרים שניתן לכנותם "מוארים" במסורת התרבות העברית. המשוררת זלדה היא, בעיניי, המובהקת שבהם. יש ב"מוארים" תכונה פנימית, סערה מתמדת המבקשת להיכבש בידי יסוד אחד, יסוד האור. חייהם האישיים של ה"מוארים" לרוב אינם "מאירי-פנים" למתבונן מן הצד. הם רצופים חוויות מכוננות של עוני, של יתמות ונדודים, של בדידות וערירות.

ארנסט אופלר, אישה מתפללת, גרמניה המאה ה-19

של החדר, כמו שבים ומופיעים כאן אך מתהפכים לכוחות החיים ההומים שאוזלים בלאט מאיבירה של זלדה. גם הגרניים המדהים, ולמעשה - דימויו כעין הדם - חוזר כאן במהופך, ועלייתו השופעת לכאורה על גדותיו מתחוררת כאן גם כאובדת.

האם ידעה זלדה כי תישאר חשוכת בנים? אני מעלה שאלה "ריאליסטית" זו, כי הקורא בשירי זלדה מתמכר אל הדמות הכותבת. "שירי זלדה" כמוהם גם כרפרוף ביוגרפי עדין ואמיץ של אישיות מוארת שאיננה מפחדת להתעמת עם מאפלי-חייה.

בשורות האחרונות מגביהה זלדה את שירה אל חיי-הנצח. תנועת השיר מהעבר אל זמן הווה, וממנו אל העתיד - פותחת אותו לתנועה אין סופית המתגברת באופן פרדוקסאלי דווקא במותה של זלדה: באינטימיות שבה מתארת המשוררת את פרימתה בידי האלוהים ככזו שאיננה רוצה להיפסק, חוט-חוט, ובתנועת ההמשכיות המופלאה הטמונה באפשרות ההולדה מחדש מן הפרימה לכיוון האפלה, או אולי - לכיוון ההארה - הפרח והפרפר. ■

המתפללת, אל פנים הבית, לחדר המרכזי הגדול, שבו, כנראה, מתגוררים זלדה ובעלה. הדימויים שבהם בוחרת זלדה לתיאור נופו הפנימי של החדר - מערת שמעון ברייחואי, הים והשבת - אוצרים בתוכם, כאותם דימויים שבהם פתח השיר, צד שווה וצדדים נוספים. כל דימוי מעשיר את רעהו, ונמצא כאן, בנוסף לאפלה ולדממה, גם שלוה והכלה, כעין הרחם. בין התנועה הסמויה שנמצאת כאן, לתנועה המרהיבה שתחדד את תכונת האינטרוספקציה (-התבוננות פנימה) של זלדה מהיום-יום אל חשבון הנפש ואל העתיד, שותלת המשוררת שורה ומחצה שהיא כמו אינפורמטיבית: "בעלי הלך למשרד. אמי בהיכל תפילותיה. אני במטבח".

בקצוות: בני הזוג, בתיאור כמעט בנאלי. ובתוך, שוב, חוזרת הכותרת. יש העלאה של ההווה, הארה של חדר האם הקטן ל"היכל תפילותיה". ומכאן, במעשה-אמן, מתוך צמד המילים הכל-כך פשוטות, מגיעה זלדה לדימוי המדהים ביותר, לטעמי, של השיר:

"ובפח עולה על גדותיו גרניים כעין הדם". - התנועה מתמדת. כך גם בתיאור ההתבוננות ובשתילת הדימויים שבהמשך: החתול הפוסעת, הדלת הנפתחת - כל העת, כל העת. יש כאן כבר יציאת-מה מן הדירה, מן האני והקרוב לכך, לקשר עם החוץ. למה נפתחת הדלת? שוב, הבנאליה לצד הנעלה, הצרכים הקיומיים - חלב, לחם, מסים, באותה רשימה עם הנרות והאיגרת. מהו אותו "סתם בוקר של חול" שבו מצאה עצמה זלדה בזו ההתגלות בביתה?

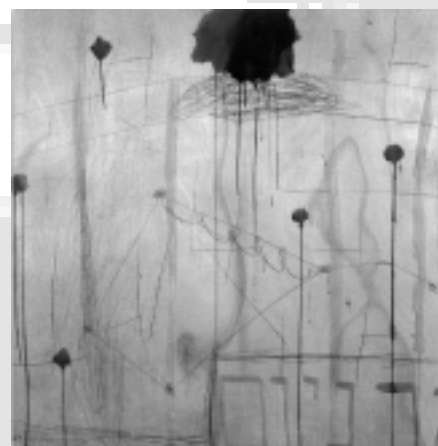
חשיפת היום - יום שישי, וההנמקה הרגשית הרמוזה והמאופקת על הדואליות של היום הזה - העין הצוחקת אך הפה העצוב; העין מבטאת בדרך כלל את התוכן הפנימי, לצד הפה שאינו יכול להסתיר את הכאב, את האובדן - יום זה מעורר לחשבון נפש, להיזכרות. ואכן, המשוררת קופצת מאותה נקודה יחידה ביום שישי לתנועת זמן בהווה מקיפה יותר בשבע השורות הבאות, בתנועת פזמון הימים העוברים.

הניצנים והתינוקות שהופיעו כדימויים אופטימיים בתחילת השיר, במזיגת הסיד ואורו

במרחב ובזמן, מעצימה זלדה את אותה המוארות:

בשורה החמישית עוברת זלדה מזמן עבר לתיאור הווה, עד כמעט לסימו של השיר, שם היא קופצת קומה נוספת ופונה לעתיד.

בשימוש בזמן הווה מתרחשות כמה האחדות במפגש שבין השיר לבינינו, הקוראים: האחדה רגשית - גם אנחנו איתה באותה דירה דמומה, אולי אף קרובים מאוד אל זלדה שבמטבח. האחדת הזמן - זמן הקריאה ו"הזמן הדרמטי" שבשיר גורמים לנו שנפקח את חושינו ואת עינינו בדיוק כפי שזלדה עושה עתה בדירתה. יש במהלך השיר, בתיאור ההווה המדויק, תנועה שאינה פוסקת:

רפי לביא, ללא כותרת, 1995 (גרניים)

אשכולות-הכסף מנצצים, רוח ההרים מעלעל בספרים ומערבב נופים (כאמור, במהלך השיר נמהלים זה בזה הנוף הפנימי והנוף החיצוני), וניתן כמעט להרגיש בתנודות תפילתה של האם. אפילו באפלה, בשתיקת הים ובדממת הדירה - ניתן לחוש ברושם החיצוני שתנועה אין בו, אך מתחת לפני-השטח - באי-השקט של המעמקים.

אנחנו יכולים לחזור כל העת לכותרת השיר, ולנסות לשוב ולשאול בתוכנו כיצד, או ממה "חדרה של אמי הואר"? וכן לשוב לתהיות שנתרו עמומות: מיהו הסייד החיוור? האם בעת שמתבוננת זלדה בַּיְתֵי אִימָה אכן חיה? בפתחת הבית השני, כפי שכבר ציינתי, נראה כי יש מעבר מתנועת הנוף הפנימי של החדר שמואר, שהוא ככל הנראה חדרה של האם